

PROSTOROVOSTI: MÍSTA, KRAJINY, REGIONY

Alois Hynek

Technická univerzita v Liberci, Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická, Katedra geografie

Abstract: A discourse on places, landscapes, and regions should be based on appropriate geographical ontology and epistemology including contemporary changes in advanced geographical thought, especially in contemporary Anglo-Saxon geography. Transition from fixed space into socially produced spatiality/ies, politics of landscape, trialectics of spatiality, being, and we hope also becoming, ANT, hybridity are some distinct features of research agenda.

Key words: spatialities, places, landscapes, regions

1. ÚVOD

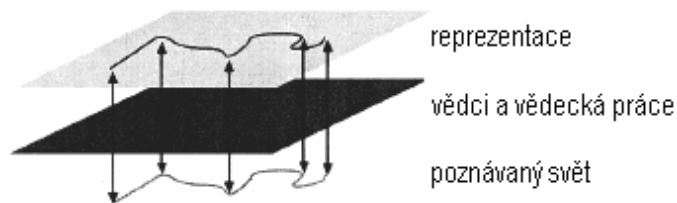
Byla a jsou to místa, jež se stala, po počátečním pomalém akceptování základní práce Yi-Fu Tuana (1977), který chápe místo jako jeden ze základních pojmů humanistické geografie, velkým tématem současných vyspělých humánních geografii. Tak např. v nedávno vydaném souboru článků s editory S.J.Holloway, S.P.Rice a Gill Valentine (2007) jsou ze 17 kapitol věnovány místu 2 kapitoly. V české geografii se věnuje tématu *míst* především v perspektivě humanistické geografie J.Vávra, který o něm referoval na kolokviu Teória a metodológia regionálnej geografie, pořádaném Katedrou regionálnej geografie, ochrany a plánovania krajiny PRIF UK v Bratislavě 18.11.2008.

Ve slovenské geografii spojil téma *míst* s hybridním charakterem geografie R. Matlovič (2007). Hybridy jsme se zabývali (A.Hynek, N.Hynek, 2006) jako systémy spojenými s procesy koprodukce nejen v poloze epistemologické, ale také ontologické s aplikačními geografickými výstupy, mj. rozlišením krajín a regionů. Naše pozice i výsledky jsou odlišné od Matlovičova přístupu, což vytváří možnost produktivního diskurzu. Je to nepochybně dáno tím, že v našem přístupu využíváme jiné zdroje, např. S.Jasanoff (1996), T.Forsyth (2003), B.Latour (1993). Matlovičův přístup je založen, podle naší znalosti literatury, spíše na raném konceptu konstrukce vědeckého poznání, který se blíží B.Latourovi (1996), byť není v seznamu literatury uveden. To samozřejmě nesnižuje průkopnický počin ve slovenské geografii. Nicméně propojovat idiografický a nomotetický koncept regionu konceptem hybridity není nutné, když to jde účinněji principem komplementarity. Jakýkoliv region má znaky/rysy jedinečné, zvláštní a běžné

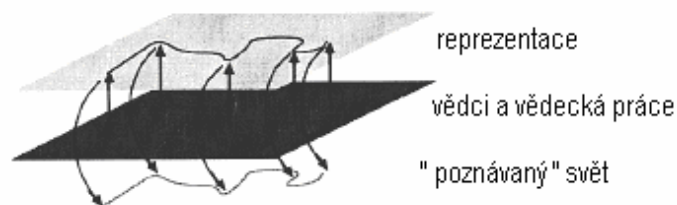
(unique, specific, general) a lze je snadno rozlišovat jako 'individual' i 'generic'. Relevantní otázkou je pochopitelně poměr jednotlivých znaků a stejně tak český překlad slova 'generic', nejvíce mu odpovídá 'typologie'. Názorně lze doložit další význam na příkladu náměstí Tien-an-men v Pekingu, které je jak lokálně, tak regionálně i globálně významné.

Mezitím vyšly další významné práce zabývající se hybridními geografiami, mj. S.Whatmore (2002), F.J.Bosco (2006). Problém je nejen ontologický, ale i epistemologický, potažmo metodologický. Mluvíme-li o hybridních geografiiích, pak v návaznosti na T.Forsytha (2003) je vhodné vzít v úvahu práce B.Latoura, jeho *teorii sítí-aktérů* (*actor-network theory, ANT*, překlad podle Z.Konopáska).

Naše pozice v textu A.Hynek, N.Hynek (2006) je dána odlišným konceptem reality než uznává R.Matlovič (2007). Proto doporučujeme prohlédnout naše schéma, označené jako Fig.2., z něhož zde uvedeme část v českém překladu:

Obrázek 1 Konstruktivistický realismus (podle A.Hynek, N.Hynek, 2006, Fig.2B)

Obrázek 2 Konstruktivistický interpretivismus (podle A.Hynek, N.Hynek, 2006, Fig.4A)

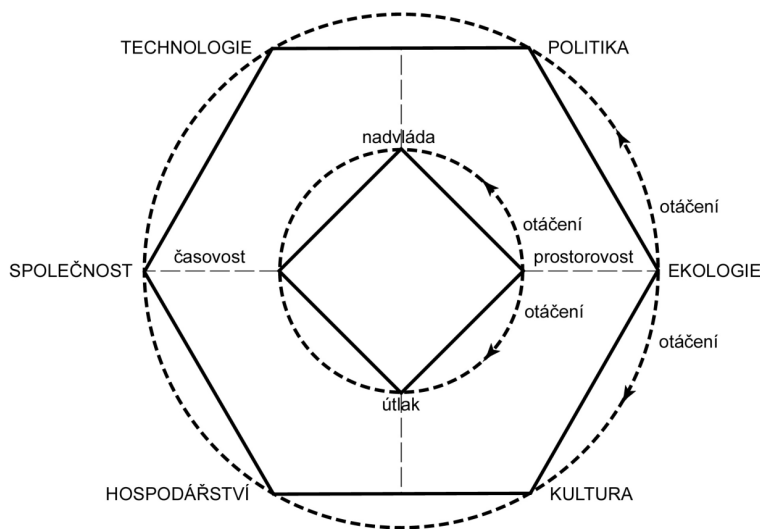
Cílem tohoto článku není epistemologický výklad tématu, proto připojíme jen v české i slovenské geografii nesamozřejmá tvrzení tří vybraných autorů. Prvním je G. Deleuze (2003), který varuje před ztotožňováním viděného a výpovědi o tom (běžný náivní realismus). Druhým je rozlišení pohledu K.Sauera na kulturní krajinu, v níž chápe lidskou společnost jako přetvářející sílu, zatímco Lindu McDowell spíše zajímá, co mají lidé v hlavách (P.Cloke et al., 2004). A konečně třetím je propojení konceptu hybridity a ANT (viz výše) vycházející z našeho textu (A.Hynek, N.Hynek, 2006) a S.Whatmore (2002), jejíž názory komentoval P. Harrison (2006, in Aitken S., Valentine G., eds.) a F.Bosca (2006, tamtéž), který se zaměřil na výklad ANT (*teorii sítí-aktérů*).

Tato teorie se nezabývá primárně sítěmi, jak je často interpretována, nýbrž proměnou prvků různorodých a složitých sítí, přičemž aktér ani síť nejsou strukturami či společnostmi, ale sociálním se rozumí určitý typ oběhu v síti a spíše než o hierarchii jde o stálé oběhy a toky. ANT je rámcem, který předpokládá, že znalosti, jednající, instituce, organizace jako celek jsou účinky, výsledkem vztahů, rolí v různorodých sítích lidí a ne-

lidí (aktantů). Obojí mají kapacitu jednat, jsou intencionální v decentrovaných sítích a jednají podle možností, podle toho, co je jim dovoleno, co vyhovuje, jsou zdrojem akcí. Zajímají nás mocenské/silové vztahy v sítích, jež jsou nelineární a nereprezentativní – nezprostředkovatelnými sociálními praktikami.

Jejich verzí jsou *rhizomy* – fluidní a vyhýbavé topologie významů. Jednou z pozoruhodných aplikací *rhizosfér* je text V. Bělohorského (Salon, 8.1.2009). Síť poskytuje velmi rozdílný pohled na prostorovost síťových vztahů, nejsou omezeny eukleidovskou geometrií. Právě relační přístupy k prostorovosti umožňují pochopit mocenské vztahy jak dominující, tak rezistentní, místa totiž nelze konstruovat bez moci. Je to právě konfigurace moci, která překonává dualismus mezi přírodou a společností rozdílnými konfiguracemi vztahů a síťovými účinky. Velmi podobnými koncepty jsou *'embodied'* a *'embedded'* (blíže P. Cloke, P. Crang a M. Goodwin, 2005). Nicméně ANT znamená rozdílné věci pro rozdílné lidi, ale tradiční hledání symbiózy mezi fyzickou a humánní geografii potřebuje derridovskou dekonstrukci, která se zde přímo nabízí. Určitou verzí ANT je náš koncept ESPECT/TODS:

ESPECT & TODS

Obrázek 3 ESPECT/TODS (zdroj: Hynek A., Hynek N., 2005)

2. MÍSTA

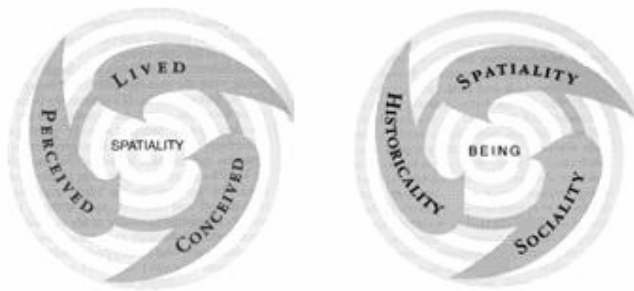
Humanisticko-geografické přístupy k *místům* vycházely hlavně z fenomenologie (kromě zmíněného Tuana i Relpha, 1976, in: Johnston R.J. et al., 2000, s.583). V 80. letech byly vystřídány ekonomickými geografi, např. D. Massey a J. Allenem (1984, in Johnston R.J., 2000), použitím strukturační teorie A. Giddense (A. Pred) a následně i politickými geografi (J. Agnew, R.J. Johnston). Používají označení místo ve smyslu

sidliště, dějiště sociálních vztahů (*locale*), území sociálních interakcí v širších socioekonomických procesech, následně pak v kontextu globalizace, která vede k růstu nerovnosti restrukturalizací, zosťrování konfliktů, ale také k růstu *heterogenity*, *propustnosti hranic míst*, *zasíťování (internet)*. Každé místo je konstruováno jak materiálně, tak imaginativně různými typy lidí. T.Cresswell (1996, in: Johnston R.J. et al., 2000, s.584) použil kritický humánně geografický pohled na místo zaměřením na *odpor* a *přestupky*. Nemůžeme však vynechat přístupy R.Matloviče (2007), jehož analýza konceptu *místa* zahrnuje i takové autory jako D.Harvey, D.Massey, E.Soja aj., nepomíjí ani slovenské geography. Pokud jde o E.Soju, nabízíme další interpretaci. Začneme městy a pustíme se do intelektuálně provokativního přístupu, jehož autorem je E.Soja. Začneme tam, kde R.Matlovič finalizuje koncept místa – ve městech.

E.Soja (1996) nabídl koncept 'thirdspace', který vychází z prací H.Lefebvra (1974/1991, 1976), u něhož našel souzvuk (nejen však u něho) ve svém radikálním sociálním teoretickém myšlení (Latham A., 2004). Je přesvědčen o nezbytnosti prostorovosti v centru každého prvku sociální teorie, nejen čas je dynamický, ale i prostorovost. Svou společensko-prostorovou dialektiku posunul do *trialektiky bytí/bytosti* zahrnující prostorovost, časovost a společenskost-tak je zkoumal v Los Angeles analýzou každodenních činností – texturu každodenníchžitých prostorů – v městských souvislostech. Dnes je jeho '*prvoprostor*' velmi intenzivně zkoumán jako materiální svět měst, méně u nás, ale jinde víc – '*druhoprostor*' – *představové* reprezentace prostorovosti (Soja 1996, s. 56-57, in A.Latham, 2004, s.272), a konečně: '*třetiprostor*', v němž se vše slévá dohromady – subjektivita a objektivita, abstraktní a konkrétní, reálné a imaginativní, poznatelné a nepředstavitelné, opakované a rozdílné, struktura a jednání, mysl a tělo, vědomé a nevědomé, disciplinární a transdisciplinární, každodenní život a nekončící historie. Sojovy (1996) cesty po LA nabízejí 6 diskurzů hledajících smysl současného města, podle něj postmetropolitního:

1. Postfordistickou průmyslovou metropoli
2. Exopolis – město obrácené zevnitř ven
3. Kosmopolis – město přetvářené globalizací
4. Město vícenásobné a rozdělené sociality – fraktálové město
5. Privatizované a sanitizované město – karcerové souostroví
6. Prostory urbánních simulací – 'simcities'

Jistě, nemáme u nás LA, ale znaky zmíněných 6 diskurzů již v našich městech máme, jejich geografický výzkum však nikoliv. Vývoj poznání se však nezastavuje a nabízí se další posun v případě *being*, jež je dnes posunuto do *becoming* (blíže S.Aitken, G.Valentine, 2006)

Obrázek 4 Trialectika prostorovosti (vlevo) a bytí (vpravo) (E.Soja, 1996)

Nicméně se nabízí i jiné perspektivy v pojetí *míst*. Uvedeme M.Foucaulta (1967), který docenil roli prostoru, v němž rozlišuje místa, již ve středověku rozlišovaná jako posvátná a světská, chráněná a otevřená, městská i venkovská. Navazuje pak na poetiku prostoru G.Bachelarda z r. 1958, z níž vyjímá prostory světlé jasné, tmavé hrubé, metaforické – šumící voda, krystal (kdo zná Liberec, tak potvrdí, že je to Hubáčkova stavba na vrcholu Ještědu), vnitřní i vnější. Nicméně přichází s místy odlišnými od jiných, jež označuje jako *heterotopie*. Podává 6 principů jejich rozlišení:

1. Mají je všechny kultury, např. krizové, deviantní, ale i zahálkové
2. Fungují historicky různými způsoby, např. hřbitovy byly nejdříve u kostelů, dnes jsou na okrajích či mimo sídla
3. Místa mohou být soubory několika prostorů vzájemně nekompatibilních, protikladných, příkladem jsou zahrady
4. Jsou heterochronické, otevírají se v čase, akumulují čas (např. muzea), mohou být občasná (městská tržiště, prázdninové osady)
5. Mohou mít kontrolovaný systém otevírání a zavírání, jež je izolují i činí propustnými, nejsou veřejně volně přístupná, vstupy mohou být očištěné (mešity), může v nich být povoleno to, co se v jiných místech netoleruje (např. motelové pokoje).
6. Mají své funkce ve vztahu ke všem ostatním místům, mohou vytvářet iluzivní prostory, ale také mohou být perfektně uspořádané. Ilustrujícím příkladem může být loď.

Na jeho přímý rozhovor s francouzskými geografi (redakce časopisu *Hérodote*) nepřišla žádná reakce, dnes se k němu hlásí spíše britští geografové, např. S. Elden, C. Philo, J.W.Crampton nebo J.Murdoch (2006).

3. KRAJINY A REGIONY

Problém regionální geografie je mj. i proto, že v geografii nastal posun v osnách studia regionů. Tradiční osnova začínající polohou, rozlohou, expozicí přes reliéf, podnebí...nerostné suroviny, obyvatelstvo, sídla, průmysl, zemědělství...až po obchod je sice stále využívaná, nicméně poskytuje jen soupisy položek. Osnova pro hledání strategií a programů rozvoje nových krajů v ČR (VÚSC) je odlišná, aplikační v pojetí DHV CR (2000) a je dále rozvíjena především ve vztahu k možnému využívání strukturálních fondů EU. Přesto hlavním modem české regionální geografie je všestranné využití statistických dat, jak na národní, tak krajské úrovni.

Naprostě nově je chápáno studium regionů nikoliv jako souhrn fyzicko-geografických a humánně-geografických informací, což představuje víceméně tradiční osnovu, ale optikou urbánní a rurální geografie, volněji: urbánních a rurálních studií. Proto je integrace urbánních a rurálních studií výzvou pro nový typ regionální geografie: urbánně-rurální. Foucaultovsky je pak hlavní *moc*, jako kapacita jednat. Ta je soustředěna ve městech, což neznamená, že studium venkova je druhotné, ale jsou to města, která i prostorově dominují. Samozřejmě existují venkovská města, venkovský prostor se slabou dominancí.

Koncipuje se tak nový pohled na regiony založený na 'prostorovosti' (*spatiality*). Pro nedostatek místa odkážeme, již poněkolkáté, např. na Cloke,P., Crang,P, Goodwin, M., 2005 (Hynek A., 2008), kde je prostorovosti věnována významná pozornost. Tento koncept dnes představuje nosnější téma než jsou regiony, resp. je možné zkoumat regiony jako prostorovosti.

V případě venkova je sice lákavý přístup založený na rozlišení center a periferií, případně semiperiferií (Hynek A. et al. 2005), ale toto prostorové schéma je zatížené nekonečnými diskuzemi o výběru ukazatelů venkova, velmi oblíbenými v praxi EU (např. Bryden J., ale i italští regionalisté aj.). Nevidíme důvod proč nepoužít Sojův 'třetíprostor', ale v tomto textu se věnujeme místům z hlediska 'druhoprostoru' chápaného ve smyslu humanistické geografie.

Studium krajiny začíná být v české geografii záležitostí nejen fyzické geografie, ale i geografie humánní, albertovskými geografy označované jako sociální. V právě publikovaném článku (Hynek A., 2009) se otevírají další dvě nové perspektivy studia kulturní krajiny: její politika a reprezentace. Protože je tento text přístupný v internetovém časopisu, není nutné jej zde komentovat, přidáme pohled K.M.Morin, která se politikou krajiny zabývá v souboru textů, jež editovali S.J.Holloway, S.P.Riece a G.Valentine (2003, s. 324-326).

Reprezentace krajin má řadu forem – vyprávění, kresby, malby, mapy, plánovací dokumenty, rytiny, fotografie, filmy aj. Krajiny jsou sociálními produkty, důsledky toho, jak lidé, a především vládnoucí skupiny lidí, tvoří, reprezentují a interpretují krajiny podle svého pohledu a ve vztazích s ostatními. Vždy je přítomna politická složka, poněvadž v krajině se projevují sociální a kulturní konflikty i vztahy, nerovný poměr mocenských sil založený na etnicitě, rase, třídě, pohlaví a sexualitě. Analýza krajiny by měla zahrnovat tuto triádu jevů (inspirováno S.Danielsem a D.Cosgrovem, 1993):

- ♦ sociální strukturu a ideologie (moc, ideje a hodnoty),
- ♦ utváření určitých typů krajin odrážejících tyto ideologie,
- ♦ diskurzy nebo systém jazyka a psaných prací, jež jsou zahrnuty v produkci, reprezentaci a interpretaci těchto krajin.

Každá položka triády může být nahlížena jako text – kultura/společnost a viditelná krajina jako označující systémy, a tak metaforické texty a psané nebo mluvené slovo o krajině jako vlastní text. Významy konkrétních objektů či přírodní svět nejsou inherentní, ale mají více čtení, více aktérů, protože krajina je místem soubojů, výzev sociálnímu řádu, a záleží přitom na účinných interpretacích. Krajiny obsahují více vrstev významů a ne všechny interpretace mají stejnou váhu. 'Dobré' interpretace spojují kontextualizované porozumění sociálním vztahům a praktikám jak pozorovatele, tak pozorovaného, s přírodní morfologií v základech, ukazujících jak produkují a reprodukují (*koprodukují*) jedna druhou.

Krajiny mají jak materialistické, tak ideologické aspekty, přírodní, materiální formu reprezentovanou médií a samy jsou reprezentacemi žitých vztahů. Nesou symbolické či ideologické významy, jež zpětně odrážejí a pomáhají produkovat sociální praktiky, žité vztahy a sociální identity, jsou také místy soubojů s autoritami nad územím. Svrchovanou roli v krajině má pozice pozorovatele krajiny spojená s porozuměním moci krajiny vyzývající nebo podvracející sociální řád. Zřejmě pohled materialistický a duchovní by mohl být pohledem komplementárním.

Zkusme nyní dát krajiny a regiony dohromady, nebude to první pokus, *déjà vu*. Byl to P.V.de la Blache (in A.Holt-Jensen, 2001), který spojoval identitu regionů (*pays*) s lokálními kulturami, jež se projevují v lokální krajině a v propojení s dalšími místy v rámci většího systému – Francie chápané jako politický národ. Vidal de la Blache předpokládal důvěryhodný vztah mezi kulturou, krajinou a regionem – *paysan, paysage, pays* – v rurální Francii. To klade na geografa velké nároky – být v této triádě citlivý a šikovný znalostně i dovednostně, dodejme, i hodnotově. Návrat k pracím Vidal de la Blache představuje otevření diskurzu, v jehož rozvíjení významně pokročil P.Claval (1998), který podává otevřenější přístup ke studiu regionů, do něhož zahrnuje i ek-

ologická témata. Uvádí totiž mezi faktory členění a regionální organizace prostoru na prvním místě ekologické základy regionální geografie, po nichž následují základy ekonomické, dimenze sociální a kulturní, regionální vědomí a identita, politický život. Nepřekvapí pak v překladatelově předmluvě (I. Thompson) zdůraznění návaznosti pojetí regionální geografie P. Clavala na klasické pojetí Paula Vidal de la Blache. Překvapí však absence prací H. Lefebvra. Vztahu krajin a regionů se nevyhýbá ani A. Holt-Jensen (2001, s. 133 a násl.), stejně jako regionům a místům, nicméně jeho přístup je spíše poplatný postmodernismu než poststrukturalismu.

Současnost, která je kontingentní a vyznačuje se zcela jinými souvztažnostmi, než tomu bylo v předcházející fázi modernity, je vystavena řadě výzev, témat s různou mírou naléhavosti. Jedním z nich je otázka trvalé udržitelnosti (*sustainability*). Nechceme se zde pouštět do neplodných debat o její definici – nemáme definici *čísla*, a přesto s nimi velmi efektivně pracujeme. Trvalá udržitelnost je spíše *idea*, která osloví toho, kdo chce pro její naplnění něco udělat, kdo nechce, shodí ji ze stolu jako koncept s pluralitními definicemi. Tím není řečeno, že by neměl běžet *diskurz* o trvalé udržitelnosti, právě tak činíme. A nyní kontext trvalé udržitelnosti, regionů a krajin:

- ♦ Vidal de la Blache chápe regiony jako nadřazené prostorové jednotky, jež zahrnují krajiny
- ♦ Naši planetu lze rozdělit na kultury, světové regiony či krajiny
- ♦ Pro hledání trvalé udržitelnosti jsou stejně důležité prostorové operační jednotky, jimiž mohou být jak regiony, tak krajiny
- ♦ Výhodnější je preference krajin začínající na globální úrovni, kde můžeme rozlišit globiony suchozemské, vnitrozemské vodní, šelfové, pelagické, hlubinné oceánské, glaciální vnitrozemské, šelfové i pelagické (F. N. Milkov, 1972, A. Hynek, 2005)
- ♦ Tyto globiony jsou propojeny horizontálně toky látek a energií s rostoucím antropogenním vlivem. Globiony jsou bází pro utváření regionů a jsou jimi zpětně ovlivňovány.
- ♦ Právě dopady lidských činností na tyto globiony a jejich nižší prostorové jednotky – makro/mezo/mikrochory až topy by měly být polem spolupráce nejen geografie s jinými disciplinami, ale především v rámci geografie.
- ♦ Je ovšem otázkou, zda příroda není antropizovaná, tj. zda není *hybridem* (S. Whatmore, 2002, Forsyth T., 2003).

Ale pojďme se ještě vrátit na začátek názvu příspěvku – *prostorovost*. Tak jako ve filosofii Řekové formulovali základní filosofické otázky, na něž staletí pilujeme, doufáme, lepší odpovědi, tak i v geografii přinesli základní koncepty „*topos*“ a „*chór*“ zachycující identitu/diferenci a kontext místa. Dnes se terminologicky vymezují např. jako „*site*“ a „*situation*“, ale v posledních letech začíná dominovat koncept „*place*“, zřejmě je propojuje. Léta trvající diskurz o tom, že geografie se nezabývá jenom prostorem, ale i časem, má jednoduché řešení v jejich propojení, jak to např. navrhl T. Hägerstrand (1976) a ve slovenské geografii prakticky ukazuje V. Ira. Propojení času a prostoru znamená procesní pohled na realitu, jímž by se měla geografie zabývat – psát o něm, nikoliv jej popisovat: *grafó* znamená píši a nikoliv popisuji. Diskurz geografického popisu je nedorozuměním: zaměřují se popisy a soupisy, morfologie a funkce, i strukturu lze popisovat atd.

Jak chápat prostorovost? Cloke P. et al. (2005, xi) vymezují prostorovost jako sociálně utvářený a prožívaný prostor, nikoliv jako dané pozadí sociálního života. Tito autoři jej považují za ústřední koncept současné humánní (albertovsky: sociální) geografie. Někdy je používána v plurále (*spatialities*), aby bylo zdůrazněno množství různých způsobů, jimiž může být prostor konstruován a prožíván. V současnosti se pro-

jevuje silná korelace mezi sociologií a britskou humánní geografii, která má své kořeny u Giddensova docenění geografie. I v humánní geografii začíná prostorovost lidským tělem, pokračuje rodinou/domácností až k ulici, městu/*place* a vstupuje do regionů. Stejně jako jsou mikrochory, mezochory, makrochory, tak jsou mikroregiony, mezoregiony, makroregiony. Jejich hranice nejsou, resp. nemusí být shodné. V planetární dimenzi obsahují krajiny (globiony, makrochory) regiony, zatímco mezoregiony a mikroregiony obsahují krajiny. To je téma, kde své řekl především Vidal de la Blache, ale jak je vidět, tak je možná nová konstrukce.

V poststrukturalistické verzi prostorovosti krajinné i regionální máme co do činění nejen s reálnou krajinou jako produktem přírodních procesů a lidských činností, jejich interakce, ale také se sociální konstrukcí krajiny a regionů. Imaginativní a kybernetická prostorovost jsou hrou s krajinou a regiony, nicméně jsme svědky i jejich reálného naplnění. Krajina je tak *koproduktem*, tj. konstrukcí i *produktem*, v němž se smazávají jejich hranice, resp. jsou pohyblivé. Tradiční subjekt-objektová verze krajiny je dnes historií. Varující výzvou je otázka bezpečnosti krajiny nejen pro její biotu, ale i pro nás, kteří ji svým způsobem života způsobujeme. Blíže ve studii Hynek A., Hynek N., Schrefel Ch., Herber V. (2007) zabývající se přeshraniční krajinou v území Znojmo-Retz.

Tabulka 1 Prostorovosti krajiny (pokračování konceptu Hynek A., Vávra J., 2007)

Prostorovost krajiny		
první	přírodně konstruktivní/hybridní	antropizované přírodní procesy, technologie, složkové interakce živy, pohromy
druhá	socioekonomická	využívání přírody – zdroje, služby, náklady/užitek, prostorová organizace kulturní krajiny, nodalita, urbanizace, venkov, gradient využití
třetí	percepční, imaginativní	reflexivita, prožitky, odezvy, vzpomínky, představy, topofilie, topofobie (Tuan), symboly, ikony, nálepky, sny, naděje
čtvrtá	performativní	aktéři/aktanti, asambláže, rhizomy, podílníci, dotčení, moc a odpor (Foucault), rozhodovatelé, fyzický kontakt a pohyb, materiality

Buďme však ještě lidštější, byť humanismus nestačí (S.Žižek, M. Hauser, 2008) a nahlédneme do psychoanalýzy J. Lacana, kterou rozvíjí S. Žižek (2007). Spočívá v rozlišení tří základních rovin – Imaginární, Symbolická a Reálná. Žižek s Hauserem jsou velkou výzvou i pro českou geografii. Cesta tímto směrem však vede mj. přes *konstrukci/produkcí přírody* (blíže např. Braun B., Castree N.: *Remaking Reality – nature at the millenium*).

4. ZÁVĚR

V geografii dochází k výraznému posunu od pasivně chápaného prostoru k prostorovosti, rozmývají se hranice mezi fyzickou a humánní geografii/geografiemi, zásadně se mění pohled na 'geografickou realitu', která byla v 80. letech v české geografii zásluhou M. Hampla a V. Gardavského zřetelnou inovací, na niž pak mohli L. Sýkora a další

navázat akceptováním realismu A.Sayera, který vyvrcholil debatou o lokalitách. Regionální geografie následně vyklidila pole jen zdánlivě, vtrhli do ní a doslova se jí zmocnili negeografové. Podívejme se nyní, kdo sedí na odborech regionálního rozvoje českých VÚSC a na městských úřadech ORP. Většinou jsou to negeografové a bez jakýchkoliv zábran dělají regionální rozvoj, regionální politiku i regionální trvalou udržitelnost. Na těch odborech samozřejmě působí i geografové, ale málokdy ve vedoucích pozicích.

Co s tím dělat? Především přijít s novými pohledy na regiony. Problémem českých VÚSC jsou silná krajská města, která mají vyšší rozpočty než celé kraje. Nedělejme si iluze o síle regionální politiky, ve vyspělých zemích se odhaduje její 10-12% podíl na rozvoji regionální ekonomiky. Zatím máme přístup ke strukturálním fondům EU, ale tento pramen vyschne a v nové situaci zřejmě 'objevíme' význam urbánních a rurálních studií, jejichž integrace, možná podle ANT, hybridity, rhizomů již může být nyní součástí našeho geografického výzkumu i univerzitní výuky regionální geografie. Velkým nedostatkem je oddělování studia krajin a regionů a vynořuje se otázka, zda studium *míst* je propojí. Nemělo by nám uniknout spojení *place/space* a větší docenění konceptu *prostorovosti*.

Literatura

- AITKEN S., VALENTINE G., eds. 2006. *Approaches to Human Geography*. London: SAGE, 2006. 349 s. ISBN 13-978-0-7619-4262-7.
- BĚLOHRADSKÝ V. 2009. Postkomunistický manifest. Salon: literární a kulturní příloha Práva, 8.ledna 2009, s.1-3.
- BOSCO F.J.2006. Actor-Network Theory, Networks, and Relational Approaches in Human Geography. In:AITKEN S., VALENTINE G., eds. 2006. *Approaches to Human Geography*. London: SAGE, 2006. 349 s. ISBN 13-978-0-7619-4262-7, s.136-146.
- BRAUN B., CASTREE N. *Remaking Reality– nature at the millennium*. Dostupné na: http://books.google.cz/books?id=L9qNYKN_j88C&pg=PA207&lpg=PA207&dq=castree+hybrids&source=bl&ots=yKUCChoLa&sig=FYSO42KOhKttaXqYnsyYZnW2tJl&hl=cs&ei=1O0Sav_D4yO1QX2seCUAQ&sa=X&oi=book_result&resnum=1&ct=result#PPP6_M1. [Citované 9.3.2009]
- BRYDEN J. *Rural Development Indicators and Diversity in the European Union* . Dostupné na: <http://srdc.msstate.edu/measuring/bryden.pdf>. [Citované 1.1.2009].
- CLAVAL P. 1998. *An Introduction to Regional Geography*. Oxford: Blackwell publ., 299 s. ISBN: 978-1-5578-6733-9.
- CLOKE,P., CRANG,P, GOODWIN, M., 2005. *Introducing Human Geographies*. , 2nd ed. London: HodderArnold,2005, 653 s. ISBN 978-0-340-88276-4
- CLOKE,P., COOK I., CRANG,P, GOODWIN, M., PAINTER J., PHILO C.2004. *Practising Human Geography*. London: SAGE, 2004, 416 s. ISBN 0-7619-7300-1.
- CRAMPTON J.V. and ELDEN S. Eds. 2007. *Space, Knowledge and Power. Foucault and Geography*. Aldershot: ASHGATE. 2007. 377 s. ISBN 978-0-7546-4655-6.
- DANIELS S. and COSGROVE D. 1993: Spectacle and text: landscape metaphors in cultural geography. In: DUNCAN J. and LEY D., eds, *Place/culture/representation*. London, Routledge, 57-77. ISBN 9780415094511.
- DELEUZE G. (2003/1986). *Foucault*.Praha: Herrmann a synové. 191 s.
- FORSYTH, T. 2003. *Critical Political Ecology. The Politics of environmental science*. London and New York, Routledge 2003, 320 s. ISBN 0-415-18563-7.
- FOUCAULT,M. 1967. Of Other Spaces, Heterotopias. Převzato z: <http://foucault.info/documents/heteroTopia/foucault.heteroTopia.en.html> (3 z 8) [Citované 7.1.2007, 17:23:43].

- HÄGERSTRAND T. 1976. Geography and the study of interactions between society and nature. *Geoforum* 7, s. 329-334.
- HARRISON P. 2006. Poststructuralist Theories. In: AITKEN S., VALENTINE G., eds. 2006. *Approaches to Human Geography*. London: SAGE, 2006. 349 s. ISBN 13-978-0-7619-4262-7, s.122-135.
- HOLLOWAY, S.J., RICE S.P. and VALENTINE G. 2007. *Key Concepts in Geography*. London: SAGE, 2007. 342 s. ISBN 978-0-7619-7389-8.
- HOLT-JENSEN A. 2001. *Geography – History and Concepts. A Student's Guide*. 3rd.ed. London: SAGE, 228 s. ISBN 0-7619- 6180-1
- HUBBARD P., KITCHIN R. AND VALENTINE G. eds.2004. *Key Thinkers on Space and Place*. London: SAGE, 356 s. ISBN 0- 7619- 4963- 1
- HYNEK A., 2005: Fyzickogeografické prostorové jednotky In: *Fyzickogeografický sborník 3,Fyzická geografie-krajinná ekologie-trvalá udržitelnost*, ed. V.Herber, s.15-22. MU v Brně, PřF, ČGS, Brno, 229 s. ISBN 80-210-3931-0
- HYNEK A., HYNEK N., ŘEZNÍK T., KARVÁNKOVÁ P., 2005.Středo západní Morava – periferie, nebo semiperiferie? In: Novotná M., ed., *Problémy periferních oblastí*. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, s. 148-160. ISBN 80-86561-21-6.
- HYNEK A., HYNEK N.2005: The Scientific and Political Framings of Spatial Sustainability – The Strategy of Regional Sustainability for the NUTS III The Highland, Czech Republic, p.363-370. In: *Studia i materiały Wydziału architektury Politechniki Wrocławskiej 1 Oblicza Równowagi Aspects of Equilibrium*, International Conference on Architecture, Urban design, Planning at Treshold of UN Decade of Education for Sustainable Develepment, Wrocław, 23-25.06.2005. Alina Drapella-Hermansdorfer, Krzysztof Cebrat, eds. Oficína Wydawnicza Politechniki Wrocławskiej, Wrocław, 2005, 637 pp. ISSN 83-7085-921-6
- HYNEK A., HYNEK N. 2006. Investigating Hybrids and Coproductions: Epistemologies,(Disciplinary)Politics and Landscapes. In: *Acta Universitatis Carolinae, 2006, Geographica, Nos.1-2, pag.3-19*.
- HYNEK A., HYNEK N., SCHREFEL CH. AND HERBER V., eds., 2007. *Environmental Security in Borderland Areas: Exploring the Znojmo/Retz Transborder Region*. 17& 4 Organisationsberatung GmbH, Wien, 81 s. ISBN 978-3-9502304.
- HYNEK A. 2008. Geographium. *Miscellanea Geographica, Universitatis Bohemiae Occidentalis*, 14, ZČÚ Plzeň, ed. M.Čechurová, s.39-45
- HYNEK A., VÁVRA J.2007: (Přinejmenším) čtyři prostorovosti krajiny . In: Fyzickogeografický sborník 5 z 24. výroční konference fyzickogeografické sekce České geografické společnosti 13. a 14.února 2007 v Brně. Fyzická geografie– výzkum, vzdělávání, aplikace , ed.V.Herber, MU Brno, 2007, s.7-14, ISBN 978-80-210- 4508-8.
- HYNEK A. 2009. The Politics of Landscape on Regional and Local Levels. *GeoScape Journal*. Vol. 4 (2009), No 1, p.10-27. Dept. of Geography, J.E.Purkyne Univ., Ústí n.L., ISSN 1802-1115
- JASANOFF, S. 1996. Beyond Epistemology: Relativism and Enlargement in the Politics of Science. *Social Studies of Science* 26(2), 393-418.
- JOHNSTON R.J., GREGORY D., PRATT G. and Watts M. 2000. *The Dictionary of Human Geography*, 4th ed. Oxford: Blackwell, 958 s. ISBN 0-631-20561-6.
- KASALA K. 2005. Rozvojové krajiny a globální světový systém. In: Benč V., ed.: *Rozvojová pomoc a spolupráca – výzvy a perspektívy*. Prešov, s.9-16. ISBN 80-89041-93-0
- KONOPÁSEK Z. <http://zdenek.konopasek.net/index.php?menu=29>, [Citované 8.1.2009]
- LATOUR, B. (1993): *We Have Never Been Modern*. Hemel Hempstead, Harvester Wheatsheaf. 168 s. ISBN-13: 978-0745013213
- LEFEBVRE, H. (1974/1991): *The Production of Space*. Překlad: N.Donaldson-Smith. Oxford: Blackwell, 464 s. (dostupné na: http://books.google.cz/books?id=SIXcnIoa4MwC&dq=the+production+of+space&printsec=frontcover&source=bn&hl=cs&sa=X&oi=book_result&resnum=4&ct=result#PPA4.M1, [Citované 1.1.2009]

- LEFEBVRE, H. 1976. *The Survival of Capitalism*. In: Soja E. (1989).
- LATHAM, A. 2004. Edward Soja. In: Hubbard P., Kitchin R. And Valentine G., eds.: *Key Thinkers on Space and Place*. London: SAGE, s.269-274. ISBN0-7619-4963-1
- MATLOVIČ, R. 2007. Hybridná idiograficko-nomotetická povaha geografie a koncept miesta s dôrazom na humánnu geografii. In: *Geografický časopis*, 59, 2007, 1, s.3-23.
- MILKOV F.N.1972. *Landšaftnaja sfera Zemli*. Moskva, Vysšaja škola, 207 s.
- MORIN K.M. 2003. *Landscape and Environment: Representing and Interpreting the World*. In: HOLLOWAY, S.J., RICE S.P. and VALENTINE G. 2007. *Key Concepts in Geography*. London: SAGE, 2007, s.319-334
- MURDOCH J. 2006. *Post-structuralist geography, a guide to relational space*. London: SAGE, 220 s. ISBN 0-7619- 7424-5
- PROGRAM ROZVOJE KRAJE (PRK). Metodická příručka, 3.verze, finální, Praha, únor 2000. Agentura pro regionální rozvoj, DHV, Metod Konzult IPM, 111 s.
- SAUER C. 1925. *The morphology of landscape*.University of California Publications in Geography, 2, 19-53.
- SAYER, A.1992. *Method in Social Science: A Realist Approach*. London: Routledge. ISBN 9780415076074
- SEARLE J.1995. *The Construction of Social Reality*. London: Penguin Books, 256 s.. ISBN-13: 978-0684831794
- SERRES M. and LATOUR B. 1995. *Conversations on science,culture,time*. Ann Arbor,MI, University of Michigan Press, 216 s. ISBN-13: 978-0472065486.
- SISMONDO S.1996. *Science Without Myth: On Constructions, Reality, and Social Knowledge*. New York: SUNY, 199 s. ISBN-13: 978-0791427347. .
- SOJA E. 1989. *Post-modern Geographies: The Reassertion of Space in Critical Social Theory*. London: Verso, 266 s. ISBN 978-0860919360
- SOJA E. 1996. *Thirdspace: Journeys to Los Angeles and other real-and-imagined places*. Oxford, Blackwell, 352 s. ISBN-13: 978-1557866752.
- SOJA E. 2000. *Postmetropolis: critical studies of cities and regions*. Oxford, Blackwell, 464 s. ISBN-13: 978-1577180012.
- TUAN, Y.-F. 1977. *Space and Place. The Perspective of Experience*. Minneapolis: University of Minnesota, 1977, 235 s. ISBN 0-8166-0884-9
- WHATMORE S. 2002. *Hybrid Geographies: Natures Cultures Spaces*. London: Sage Publications Ltd., 2002. 226 s. ISBN-13: 978-0761965671.
- ŽIŽEK S., HAUSER M. 2008. *Humanismus nestačí*. Praha, Filosofía, sv.17, 2008, 60 s.ISBN 978-80-7007-283-7.
- ŽIŽEK S. 2007 (překlad: M.Hauser). *Nepolapitelný subject. Chybějící střed politické ontologie*. Chomutov: L.Marek, 2007, 440 s. ISBN 978-80-87127-02-5

Spatialities: places, landscapes, regions

Summary

Contemporary discourse in the Czech geography, maybe it exists, who knows?, is far from being productive and the gap between advanced geographies e.g. Anglo-Saxon, is deepening. However, we can identify some individuals interesting in contemporary swing in debate on spatialities, ANT, hybridity, representation, embodiment, politics of landscape, post-structuralism, social construct, power, resistance, etc. inspired by P.Cloke, P.Crang, M.Goodwin, G.Valentine, among others. Three key concepts – place, landscape and region are the subject of this contribution in the above mentioned perspectives. Traditional dichotomies in geography prevent to establish flexible, also post-fordian, geographical thought based on French philosophy tradition of M.Foucault, G.Deleuze, J.Lacan, and etc., amplified by S.Žižek. Landscapes and re-

gions can be the same areas recognized by different practices, perception and imagination while places are closer to everyday practices, lived spatiality. Traditional regional geography connecting physical and human geography is very common mode of geography. Contemporary urban and rural studies represent challenge to it and they can integrate more effectively politics of regions. Landscape represents spatiality of interaction between humans and nature in the Czech geography, not so in Anglo-Saxon one. The theme of sustainability and security could be keystone for those forms of spatialities in this vulnerable human worlds.